

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти

Кафедра початкової та дошкільної освіти

Максимів Наталія Петрівна

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ
ВЗАЄМИН В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ**

Магістерська робота

галузь знань *01* Освіта / Педагогіка

спеціальність *012* «Дошкільна освіта»

Науковий керівник:

професор кафедри початкової

та дошкільної освіти

доктор педагогічних наук

Галян О.І.

Львів - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Прояв гуманних взаємин та гуманних ставлень до однолітків у дошкільному віці	7
1.2. Формування гуманних взаємин як психолого-педагогічна проблема.....	15
1.3. Потенціал ігрової взаємодії у формування гуманності дітей дошкільного віку	28
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	41
2.1. Методика вивчення гуманних взаємин між дітьми в ігровій діяльності .	41
2.2. Педагогічні умови формування гуманності дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності	51
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального етапу дослідження	62
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Перед дошкільною педагогічною наукою та практикою нині стоять завдання пошуку найефективніших засобів формування моральної поведінки дітей. Особливого значення набувають питання формування у них гуманних почуттів до однолітків, дорослих людей, а також до природи та тварин. Ціннісність людини полягає у пріоритетності особистісної взаємодії на основі гуманних почуттів. За результатами дослідження С. Семенака загальнолюдською проблемою стає збільшення з кожним роком кількості емоційно «черствих» дітей, які не виявляють співпереживання та співчуття. Найважливішим питанням в особистісному становленні, на думку Л. Божович, є розвиток емпатії дитини, що спричиняє зміни в моральному розвитку. Здатність дитини емоційно відгукуватися на стан іншої людини містить уміння розпізнавати емоції, вираження співпереживання, співчуття, прагнення допомагати іншим, і реальної допомоги сприймається як поняття «емпатії» щодо дошкільного віку.

Проблема структури та механізмів виховання гуманних взаємин та почуттів у дітей дошкільного віку є актуальною на сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки. Цьому аспекту приділили увагу такі вчені, як О. Бодальов, Л. Божович, Є. Васильєва, Т. Гаврилова, О. Ковальов, А. Кошелєва, Я. Неверович та інші. Швидкість подій, інформаційна перенасиченість, постійні зміни – ось що оточує сучасних дітей у епоху повну суперечностей. Телевізійні передачі, комп'ютерні ігри, зацікавленість іграми з використанням гаджетів замінюють підростаючому поколінню живу взаємодію з однолітками та дорослими. Побачені сюжети на екрані дитина найчастіше втілює життя. Психічного та фізичного розвитку в цьому віці недостатньо, щоб долати інформаційне навантаження. Це, своєю чергою, негативно позначається на становленні гармонійно розвиненої особистості, оскільки зростає імпульсивність у поведінці, виникають труднощі контролю над своїми емоціями і переживаннями, отже, ускладнюється розуміння поведінки та емоцій інших людей.

Провідне значення у формуванні позитивних взаємин між дітьми та формуванні позитивних моральних якостей особистості дошкільника належить сюжетно-рольовій грі. Зміст ігрової діяльності, стосунки, що виникають між дітьми у грі, комунікування щодо планування ігрової взаємодії та розподілу ролей є чинниками формування системи ставлень дітей дошкільного віку один до одного, зокрема, й гуманних взаємин.

Ігрова діяльність як засіб формування гуманних почуттів дітей сприяє насамперед збагаченню їхньої емоційної сфери. Даючи змогу дитині реалізувати різні бажання і прагнення, вона забезпечує їй емоційне благополуччя, що створює необхідне тло для позитивних проявів. Гра детермінує розвиток гуманних почуттів дошкільнят. Беручи на себе ту чи іншу роль у сюжетно-рольовій грі, відтворюючи вчинки дорослих, дитина переймається їх почуттями, співпереживає їм, починає орієнтуватися у ставленнях до людей, тобто розвивається її емоційна сфера. Дослідження, проведені А. Усовою, Д. Ельконіним, І. Коновою, О. Запорожцем, Д. Менджерицькою, Є. Смирноюю та іншими, істотно вплинули на розуміння взаємин дітей в сюжетно-рольовій грі. Автори зазначають, що в іграх реалізується потреба дитини відобразити уявлення про стосунки людей. Оскільки гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку, то найпростіше це робити у сюжетно-рольовій грі. Проте, досі залишається невирішеною низка питань, пов'язаних з формуванням гуманних почуттів у дітей дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. Зокрема, залишається незрозумілим, як поступово формувати всі ці прояви у старшому дошкільному віці, які умови їх формування у сюжетно-рольових іграх, як відпрацьовувати окремі вміння тощо. Вирішення цієї проблеми репрезентуємо у нашому дослідженні «Педагогічні умови формування гуманних взаємин в ігровій діяльності дітей дошкільного віку».

Об'єкт дослідження – формування гуманних взаємин дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – ігрова діяльність як засіб формування гуманних взаємин дітей дошкільного віку.

Мета дослідження: обґрунтувати та дослідним шляхом перевірити дієвість психолого-педагогічних умов формування гуманних взаємин в ігровій діяльності дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати підходи та концептуальні засади щодо визначення педагогічних умов формування гуманних взаємин в ігровій діяльності дітей дошкільного віку;
- 2) схарактеризувати методологічні підходи до аналізу взаємин дітей дошкільного віку;
- 3) окреслити психолого-педагогічні умови формування гуманних взаємин між дітьми в ігровій діяльності та дослідити їх вплив;
- 4) розробити методичні рекомендації вихователям для покращення взаємин між дітьми в умовах закладу дошкільної освіти.

Для досягнення мети дослідження, вирішення поставлених завдань було використано комплекс взаємодоповнювальних **методів:**

- 1) теоретичні методи: аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення наявних підходів до проблеми формування гуманних взаємин між дітьми дошкільного віку;
- 2) емпіричні методи: спостереження, бесіда, вивчення досвіду роботи вихователів, педагогічний експеримент; діагностика рівня сформованості ігрових навичок у дітей дошкільного віку (Д. Ельконін), визначення рівня та типу емпатії у дітей дошкільного віку (А. Щетиніна).

Теоретичне значення. У магістерській роботі систематизовано та поглиблено уявлення про роль гри у формуванні гуманних взаємин між дітьми дошкільного віку, експериментально доведено вплив ігрової діяльності на виховання гуманних ставлень дошкільників один до одного.

Практичне значення проведеного магістерського дослідження визначається можливістю використання отриманих результатів у роботі вихователів з використання сюжетно-рольових ігор у формуванні гуманних почуттів дітей старшого дошкільного віку, що сприятиме підвищенню результативності їх соціо-емоційного розвитку.

Апробація роботи. Провідні положення проведеного дослідження представлені у статті «Педагогічні умови формування гуманних взаємин в ігровій діяльності дітей дошкільного віку», опублікованій у виданні «Молодий вчений», що внесено до наукометричних баз даних Index Copernicus (Максимів, 2022, с. 117-121).

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (75 позицій), додатків. Загальний обсяг дослідження – 81 с., з них – 69 основного тексту. Робота містить 4 рисунки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко Л. Взаємодія дошкільників та дорослих: комплексна корекційно-розвивальна робота. Київ: Редакція загально-пед. газет, 2013. 128 с.
2. Балл Г. Принципи сучасного гуманізму і психологія. *Горизонти освіти*. Психологія. Педагогіка: наук.-метод. журнал. 2017. № 3. С. 7–18.
3. Балл Г. Гуманізація освіти як джерело особистісної свободи. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві: науково-методичний збірник*. ред. колегія: Н. Софій, І. Єрмаков та ін. Київ : Контекст, 2010. С. 94–97.
4. Барнінець О. Класифікація ігрових методів навчання історії з погляду компетентнісного підходу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2017. № 3. С. 14–20
5. Білоус Г. І. Бібліотека журналу «Початкове навчання та виховання». Харків: Основа. 2012. 54 с.
6. Білоусова В. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загально-освітньої школи. Київ: ІЗМН, 2007. 192 с.
7. Богущ А. Шляхи до милосердя і любові. *Дошкільне виховання*. 2001. № 2. С. 3-4.
8. Богущ А. Духовність і моральність: виховний аспект. *Дошкільне виховання*. 2009. № 10. С. 4-7.

9. Бутківська Т. Цінності в контексті соціо-культурності освіти. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 3. С. 33-39.
- 10.Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 2-4.
- 11.Виховання гуманних почуттів у дітей / за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 168 с. Серія «Дитина замовляє розвиток»
- 12.Виштак О. Сучасний підхід до позакласної виховної роботи. Нові форми позакласної виховної роботи. URL : http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42138/ (дата звернення: 10.03.2022).
- 13.Волік Н. Дидактичні ігри для розвитку емоційного інтелекту дошкільника. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. праць / за заг. ред. С. Саяпіної. Харків: ТОВ Видавництво НТМТ, 2019. Вип. №1 (93). 343 с.
- 14.Ворожейкіна О. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Харків: Вид. група «Основа». 2011. 255 с.
- 15.Врочинська Л. Виховання гуманної поведінки у старших дошкільників засобом гри. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*: зб. наук. праць. Рівне: РДГУ, 2015. Вип. 31. С. 73-77.
- 16.Врочинська Л. Садок і родина: виховуємо дітей гуманними. *Дошкільне виховання*. 2016. № 6. С. 12-14
- 17.Вчитися забороняється гратися. 7 експертів про гру в освіті. URL : <http://life.pravda.com.ua/society/2018/01/15/228439/> (дата звернення: 15.05.2022).
- 18.Гончаренко А. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників : автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2003. 22 с.
- 19.Гончаренко А. Педагогічні умови та шляхи формування гуманних взаємин старших дошкільників. *Теоретично-методичні проблеми навчання і виховання*: зб. наук. праць: педагогічні науки / ред. кол: Н. Бібік, М. Вашуленко, Е. Вільчковський. Київ: Фенікс, 2010. С. 24-22.

20. Дикань Н. Пізнавальний розвиток старших дошкільників. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 319 с.
21. Джурінський А. Педагогіка: історія педагогічних ідей. Київ: Пед. суспільство, 2010. 192 с.
22. Дятленко Н. Подбаймо про формування самоповаги у дітей. *Дошкільне виховання*. 2009. № 8. С. 8-9.
23. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. Навлокова. Харків: Основа, 2009. 176 с.
24. Жуковська Р. Виховання дитини у грі. Київ: Академія педагогічних наук, 2003. 221 с.
25. Жуковська Р. Гра та її педагогічне значення. Київ: Педагогіка, 2005. 96 с.
26. Квач Н. Застосування дидактичних ігор в процесі навчання учнів. URL : <http://metodportal.com/node/61310> (дата звернення: 19.09.2022).
27. Княжева І. Взаємодія ДНЗ і сім'ї як умова виховання милосердя у дітей старшого дошкільного віку. *Наша школа*. 2010. № 1/2. С. 4-8.
28. Козлова С. Моральне виховання у процесі ознайомлення дошкільнят із соціальною реальністю. Харків: Педагогіка, 2008. 102 с.
29. Кондрашова Л. Методика організації виховної роботи в сучасній школі. Кривий Ріг: КДПУ. 2008. 187 с.
30. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей». URL: http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Anonces/2016/nova_shkola_p_r_o_e_k_t.p_d_f. (дата звернення: 20.08.2022).
31. Кононко О. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ: Стилос, 2015. 336 с.
32. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). Київ: Освіта, 2008. 255 с.
33. Кудикіна Н. Інтелектуальні ігри у навчанні молодших школярів (на матеріалі образотворчого мистецтва). Київ: КМПУВ, 2009. 48 с.
34. Кудикіна Н. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія. Київ: КМПУ, 2013. 272 с.
35. Кучинська І. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій

- спадщині Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: «Абетка-НОВА», 2012.104 с.
- 36.Лебедева Т. Ділові ігри для ділових людей. *Час і думка*. Одеса, 2007.
- 37.Любченко О. Дидактичні ігри в навчально-виховному процесі. *Методичний порадник*. 2015. № 8. С. 14–17.
- 38.Макаренко А. Гра. *Твори*: в 7 т. Київ: Рад. школа, 1954. Т. 4. С. 367-368.
- 39.Макаренко А. Методика виховної роботи. Київ: Радянська школа. 1990. 366 с.
- 40.Марчук Т. Українська національна ідея та духовні цінності сучасного студентства. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27-28 березня 2003 р.). Київ, 2003. Т. 4. С. 183-186.
- 41.Максимів Н. Педагогічні умови формування гуманних взаємин в ігровій діяльності дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2022. № 5. С. 117-121.
- 42.Мельник Л.С. Формування ключових компетентностей методами інтерактивного навчання. Київ. 2018. 345 с.
- 43.Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: теорія і практика. За ред.. В.І. Бондаря; упорядкув. К. : Початкова школа, 2018. 384 с.
- 44.Навчальні програми для початкової школи. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html> (дата звернення: 19.06.2022).
- 45.[Омельченко Ж. Формування загально-людських цінностей як метивиховання в працях видатних мислителів. Педагогіка і психологія. 2016. №3. С. 188-193.](#)
- 46.[Педагогічні виміри В. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі: монограф. Київ: Видавничий дім «Слово», 2008. 272 с.](#)
- 47.Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
- 48.Піроженко Т.О., Ладивір С.О., Карасьова К.В., Соловійова Л.І. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку.

Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ: ГНОЗІС. 2011. Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 7. С. 142-150.

49. Плахотнюк Н. П. Класифікація навчально-ігрових проєктів у підготовці майбутніх вчителів до інноваційної діяльності. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/6777/1/10pnpkni.pdf> (дата звернення: 11.04.2022).
50. Птиченко А., Шинкарьова Н. Актуальність розвитку гуманних взаємин у дошкільнят. *Молодий вчений*. 2016. №25. С. 577-580. URL: <https://moluch.ru/archive/129/35723/> (дата звернення: 15.06.2022).
51. Романенко К. Теоретичні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи до проведення дидактичних ігор. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді*. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. С. 92-93.
52. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2013. 328 с.
53. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення. *Рідна школа*. 2015. №4. с. 18.
54. Семиченко В. Мистецтво взаєморозуміння. *Психологія та педагогіка сімейного спілкування*. Київ: Веселка, 2008. 214 с.
55. Синиця О. Толерантність як складова соціальної компетентності дошкільника. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 7. С.18-27.
56. Скрипченко О. та ін. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2011. 416 с.
57. Скрипник Н. Психолого-педагогічні засади виховання гуманних взаєностосунків у дітей старшого дошкільного віку: монографія. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. 153 с.
58. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у п'яти томах. Т. 4. Київ: Рад. школа. 1977.
59. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т. 3. Київ: Радянська школа, 1977. 670 с.

60. Сухомлинська О. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції та індивідуальний пошук. Київ: Всеукраїнський фонд «Добро», 2016. 43 с.
61. Сухорукова Г. Виховання людяності – проблема сучасності. *Дошкільне виховання*. 2016. № 8 С. 2-6.
62. Теплюк З. Самостійна діяльність дитини. *Дошкільне виховання*. 2011. №9. С. 41.
63. Тищук Л. Виховання Людини – головна мета дошкільного закладу і родини. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ: «Срібна Хвиля», 2015. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 11. С. 234–242
64. Тищук Л. Психолого-педагогічні передумови становлення ціннісних орієнтацій дитини в дошкільному віці. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ: «Срібна Хвиля», 2014. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 10. С. 114–123.
65. Топчій Г. Ігрові педагогічні технології як умова професійного саморозвитку майбутнього вчителя: автореф. дис. канд. пед. наук. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2012. 32 с.
66. Тоцька Н. І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. Київ: Знання. 2013. 176 с.
67. Федорова М. Сутнісні характеристики поняття «моральні цінності особистості» у гуманітарних науках. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики* / заг. ред. О. Максимової, М. Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 11.
68. Франковська О. Ігрова педагогіка. Технологічний аспект. URL : <http://osvita.ua/school/method/technol/349/> (дата звернення: 10.01.2022).
69. Чиренко Н. Ціннісне самоставлення та почуття власної гідності у психолого-педагогічних і філософських дослідженнях. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр.*

- Інститут проблем виховання. Київ: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2008. Вип. 11. С.418-425.
- 70.Чупрій Л. Моральні цінності як основа відродження української нації. *Рідна школа*. 2013. № 10. С. 23-25.
- 71.Фасолько Т. Виховання відповідальної поведінки у дітей дошкільного віку: дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Рівне, 2009. 209 с.
- 72.Фіцула М. Педагогіка. 3-тє вид., перероб. і доп. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2010. 232 с.
- 73.Шинкарьова Н., Пріткова Ю. Сутність поняття «гуманні відносини» у психолого-педагогічних дослідженнях. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 577-580.
- 74.Шулигіна Р. Гуманізація навчально-виховного середовища в сучасних умовах розвитку освіти. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наук. праць / за ред. М. Євтуха. Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», Вид-во «Козацький вал», 2017. Вип. 34. С. 148-151.
- 75.Project P²ECE: Preparing paraprofessionals for early childhood education. ECE 241: Administration: Human Relations for Early Childhood. URL: <https://p2ece.org/files/Bank%20of%20Resources%20241%203-3-16.pdf>
- 76.Taylor A., Pacinini-Ketchabaw V., Blaise M. Children's Relations to the More-than-Human World. *Contemporary Issues in Early Childhood*. 2012. Vol. 13 No. 2. pp. 81-85.
- 77.Topp R. F. «Human Relations» Are for Children, Too. *The Journal of Education*. 1952. Vol. 135. No. 2. pp. 54-56

